

RUUKKU Taiteellisen tutkimuksen kausijulkaisu
Studies in Artistic Research
Tidskrift för konstnärlig forskning

Numero 9 (2018)

AESTHETIC INTRA-ACTIONS

Puheenvuoro
ruukku.journal.fi

Lectio Praecursoria: Taiteellista tutkimusta esityksen mahdollisesta luonnosta: esityksen rooli ekokriisin aikakaudella

TUIJA KOKKONEN

Tuija Kokkosen väitöstutkimuksen *Esityksen mahdollinen luonto – Suhde ei-inhimilliseen esitystapahtumassa keston ja potentiaalisuuden näkökulmasta* julki- sessa tarkastustilaisuudessa esitetty lectio praecursoria. Perjantai 26.5.2017. Tai- deyliopiston Teatterikorkeakoulu, Helsinki.

Arvoisat vastaväittäjät, arvoisa kustos, hyvät kuulijat

Esitystaiteellista tutkimustani ovat motivoineet ja johtaneet kysymykset, mikä on esitystaiteen merkitys ja mitkä ovat sen mahdollisuudet ekokriisien aikakaudella. Lähtökohtanani on filosofi Felix Guattarin kanssa jakamani ajatus, jonka mukaan ekokriisit ilmenevät usealla, toisiinsa kietoutuneella ekologisella tasolla: ympäris- töllisellä, sosiaalisella ja mentaalilla. Ympäristölliset kriisit, etenkin lajien suku- puutot, ilmastonmuutos ja mahdollinen laajempi biosfäärin perustilan muutos, vaarantavat nykyisten ja tulevien maapallon eläjien elämisen ehdot. Nämä kriisit ovat useiden tutkijoiden mukaan vallitsevan talousjärjestelmän, kapitalismin, tuottamia ja kärjistämiä. Ne ilmenevät ympäristön lisäksi myös kahdella muulla tasolla: sosiaalisen ekologian (eli sosiaalisten suhteiden) ja mentaalisen ekologian (eli ajattelun, havaintojen, tuntemisen, muistin, mielentilan ja muulla subjektivi- teettiin kuuluvalla) alueella – eli siis eri tavoin suhteissamme itseen ja toisiin. Vaikka tätä horisonttia ei haluaisi ajatella, se muovaa meitä, jokapäiväistä elämää, tutkimusta, taidetta. Horisontin voi ajatella kuuluvan uuteen ja kompleksiseen ai- kakauteen, jossa ihmisen vaikutus maapalloon nähdään suurempana kuin min- kään muun voiman. Tätä aikaa on nimetty antroposeeniksi eli ihmisen aikakau- deksi, mutta myös kapitaloseeniksi eli pääoman aikakaudeksi, ja chthuluseeniksi, monilajisten kytkeytymisten ajaksi. Mutta samaan aikaan kun ihmisen vaikutta- vuuden ajatus on noussut esiin geologisen aikakauden mittakaavassa, vaiku- tamme lajina olevan yhä kykenemättömämpiä ratkaisemaan olemassaoloamme uhkaavia ongelmia. Tutkimustani ohjasi tarve arvioida uudelleen, keitä me ihmiset

olemme, minkälaiset suhteet meillä on muihin samaan aikaan maapallolla eläviin ja miten me noita kanssaeläjiämme kohtelemme.

Ajatukseni esityksen merkityksestä ekokriisien aikakaudella lähtee liikkeelle tästä ihmisen kyvyttömyydestä, impotentiaalisuudesta. Esitysten ihmiskeskeisyys on sulkenut niistä pois melkein kaikki muut kanssaeläjiämme, jotka eivät ole ihmisiä. Samalla tavoin olemme määritelleet ihmisen suhteessa siihen, mitä suljemme itsemme ulkopuolelle ja nimitämme ei-inhimilliseksi. Halusin tutkia, mitä merkitsee esitykselle ja ihmiselle, inhimilliselle subjektiviteetille, jos käännyimme muiden kuin ihmisten puoleen ja laajennamme esityksen toimijuuden ja sosiaalisen alueen ihmisen ulkopuolelle. Näin päädyin tekemään esityksiä toisten eläinten, kasvien ja niin sanotun luonnon prosessien kuten sään kanssa. Tutkimuksessani minulle kävi kuten eräässä sarjakuvassa, jossa nykyisen ihmis- ja subjektikäsitsemme keskeinen viitepiste, 1600-luvun filosofi Rene Descartes silittää hevosta ja toteaa: I think, therefore I am. Hevonen kääntyy katsomaan filosofia ja kysyy: You are what? Kun tutkin suhdetta ei-ihmisiin asettumalla kanssakäymiseen niiden kanssa, kyseenalaistuinkin itse, tulin kysytyksi: mikä olen, mikä minusta ja meistä voi tulla yhdessä toisten kanssa. Aloin tutkia ja rakentaa esitystä alueena, jossa ihmisten kanssakäyminen ja keskustelu ei-ihmisten kanssa tulee mahdolliseksi. Koska nähdäkseni vajavainen kykymme ymmärtää kestoa, etenkin oman toimintamme ajallisia vaikutuksia, on ollut aiheuttamassa nykyisiä vaikeuksiamme, aloin myös tutkia, miten ei-ihmisten kautta voi laajentaa aikaperspektiiviä ja keston kokemusta. Samalla olen tutkinut esitystä mahdollisen alueena ja pyrkinyt kehittämään tapoja tuottaa potentiaalisuuden kokemusta esitystapahtumassa jonakin, joka on arvokas jo pelkästään mahdollisuutena ja kykynä olla tekemättä, toisenlaiseen ajatteluun ja tekemiseen haastavana. Jaan Guattarin näkemyksen siinä, että taiteen mahdollisuudet ovat suurimmillaan mentaalisen ja sosiaalisen ekologian tasolla. Edellä kuvaamani ekologisat tasot ovat kuitenkin yhteen kietoutuneita ja toisistaan riippuvaisia, siksi muutokset ja ratkaisut yhdellä tasolla vaikuttavat kaikkiin muihinkin.

Tutkimukseni sijoittuu monialaiseen maastoon, praktiikoiden ekologiaan, joka koostuu esitystutkimuksesta, taiteellisesta tutkimuksesta, ekologisesta ajattelusta, posthumanistisesta teorioista – joihin liitän etenkin Bruno Latourin toimijaverkostoteorian, eläimiä ja kasveja koskevan tutkimuksen sekä Jacques Derridan eläintekstit, Donna Harawayn kumppanilajiajattelun ja Michael Marderin kasvifilosofian – sekä jossain määrin Giorgio Agambenin potentiaalisuuden filosofiasta että antropologi Johannes Fabianin aikaa koskevasta kronopolitiikan käsitteestä. Posthumanistinen tutkimus merkitsee minulle edellä kuvaamaani ihmisen kategorian ja hierarkkisen asemamme kyseenalaistumista ja uudelleenarviointia ei-ihmissuhteidemme kautta – ja sitä, miten kykenemme kohtaamaan tämän koko olemistamme ja inhimillistä toimintaa koskevan perustavanlaatuisen kyseenalaistumisen ja muuttumaan.

Tässä kohtaa kerron, että käytän kömpelöä sanaa ei-inhimillinen merkitsemään ennen kaikkea niin sanottua luontoa, vaikka ymmärrän inhimillisen ja ei-inhimillisen maailman peruuttamattomasti toisiinsa sekoittuneina, ja pidän siksi käsitettä luonto oikeastaan mahdottomana. Sanana ”ei-inhimillinen” kantaa ajattelumme historiaa muistuttaen joka hetki siitä suureksi jaoksi kutsutusta kuilusta, jonka olemme rakentaneet ihmisten ja muiden täällä eläjien välille. Ihminen ja ei-inhimillinen, luonto ja kulttuuri ovat kielessämme syvälle juurtuneita käsitteitä. Niinpä tutkimukseni ei ole uutta, kuilun ylittävää sanastoa syntyvän kovin nopeasti, mutta se osallistuu kahtiajaon kyseenalaistamiseen kehittämällä käsitteitä taiteellisesta praktiikastani käsin. Keskeiset ehdottamani käsitteet ovat (inhimillinen) heikko toimija ja ei-inhimillinen kanssatoimija, jotka muodostavat pohjan tutkimalleni lajienväliselle esitykselle. Ei-inhimillisillä toimijoilla viitataan niihin kanssaeläjiimme – ja jossain määrin myös ns. luonnon prosesseihin – joita emme ole suunnitelleet ja rakentaneet kokonaan itse, lähinnä siis toisiin eläimiin ja kasveihin mutta myös säähän. Tällöin ulkopuolelle jäävät, toisin kuin Latourin toimijaverkostoteoriassa, ihmisten rakentamat koneet, mutta mukaan mahtuvat esimerkiksi lukuisat (geeni)manipuloimamme kasvit ja eläimet.

Koska kyseessä on taiteellinen tutkimus, edellä kuvaamieni kysymysten tutkiminen ja käsitteiden kehittäminen on tapahtunut taiteen kautta, tässä tapauksessa esityksissä ja esityksillä, mutta tavalla joka ei tyhjene tutkimukseen. Työssäni esitys on tutkimuksen väline samalla välttämättömällä ja hämärällä, enimmäkseen tavoittamattomalla tavalla kuin ruumis on elämän väline. Tästä syystä näen esitystaiteellisen tutkimuksen tuottavan sanallistetun, oppialoihin sidotun tiedon lisäksi myös potentiaalista, ruumiillista tietoa, joka muuttuu tietoiseksi vain osittain, ajan kuluessa, ja on vähintään yhtä merkityksellistä kuin sanallinenkin tieto. Tutkimisen menetelmäni on ollut heikko toiminta. Se on lyhyesti sanottuna ennen kaikkea asenne, joka perustuu vieraanvaraisuuden etiikkaan, keston sietämiseen, ruumiillisuuteen ja potentiaalisuuteen sekä mahdollisuutena että kyvyttömyytenä. Käytän heikkoa toimintaa menetelmänä etenkin esityksen kasvien ja toisten eläinten kohtaamiseen. Tästä asenteesta kumpuaa myös ajattelu, jota kutsun esitysajatteluksi. Esitysajattelussa jäljitän, havainnoin, käänän ja kehitän hitaasti esityksen ihmisten ja ei-ihmisten rihmastollista ajattelua, tapahtumaa jossa ”se” ajattelee, ruohon tavoin kevyesti, taipuen, väjäämättä, keskeltä, lukuisin yhteyksin. Esitysajattelua on käynnistämässä inhimillinen muisti, mutta se liittyy muihinkin muisteihin kuin ihmisruumissa sijaitseviin: kasvien, kirjojen, kallioiden, tietokoneiden, pilvien ja eläinten sisältämiin muisteihin.

Tutkimukseni ydin on esityssarja nimeltä *Muistioita ajasta – esityksiä ei-ihmisten kanssa ja ei-ihmisille*, joka toimii paitsi osittain tutkimisen välineenä, muodostaa osaltaan myös sen tuloksen. Sarjasta muodostui esitysrhasto tai esitysilhasto. Ensimmäinen esitys, *Herra Tossavainen – I muistio ajasta* vuosina 2006 ja 2007, pohti ihmisen rajaa tarkastelemalla suhdettamme eläimiin ja kuolemaan.

Teimme uuden eläimiä koskevan tiedon, teknologian ja ruumiillisen kuvittelun avulla esityksellisen eläinsimulaattorin, jossa lähestyimme niin (lajien) samanlaisuuksia kuin erilaisuuksia, esimerkiksi ihmisiltä puuttuvien aistien kuten magneetti- ja sähköaistin, ultraviolettinäön tai kaikuluotaimen kautta avautuvaa maailmaa. Samalla esityksessä kysyttiin esittämisen evolutionaarista merkitystä, sitä miten esitysten tekeminen auttaa meitä sopeutumaan ympäristöömme paremmin.

Esitys merinäköalalla (koiran kanssa/koiralle) – II muistio ajasta 2008 perustui konkreettiseen työskentelyyn ei-ihmisten kanssa. Se koostui kahdesta ulkona tapahtuneesta esityksestä, joiden lähtökohtana olivat sää, aika, potentiaalisuus ja ei-inhimilliset kanssaesiintyjät eli paikan kasvit, eläimet ja sää. Esityksessä sää oli myös näkökulma aikaan, ja ilmastoa ja sen ajallisia muutoksia lähestyttiin etenkin paikkojen kautta. *Esitys merinäköalalla (koiran kanssa) – II muistio ajasta* tapahtui viime jääkauden jälkeisen Yoldiameren rannalla Helsingin pohjoisessa lähiössä, metsäisellä kallioalueella kaupungin korkeimmalla kohdalla. Esitys oli vaellusesitys, joka ihmisesiintyjien heikon toiminnan kautta käänsi päähuomion ihmistä ympäristöön ja sen ei-inhimillisiin toimijoihin, ja tarjosi katsojille mahdollisuuden kanssakäymiseen ja -olemiseen niiden kanssa. Muinaisrannan esityksen pari, *Esitys merinäköalalla (koiralle) – II muistio ajasta* esitettiin mahdollisella tulevilla merenrannalla, tavaratalo Kodin Ykkösen katolla Helsingin Kaisaniemessä. Esitystä tehdessä syntyi tutkimuksessani keskeinen oivallus tutkia, mitä esityksen tekeminen ei-ihmiselle, tässä tapauksessa koiralle nimeltä Eka, voi merkitä esitykselle ja inhimilliselle subjektiviteetille, jonka on väitetty nykyisissä esitysyhteiskunnissa perustuvan pitkälle katsojuuteen. Suunnittelimme ja esitimme esityksen Ekalle, osittain myös eräälle lokinpoikaselle, mutta ihmiskatsojiakin oli osan aikaa läsnä.

Sarjan viimeinen osa on loppumaton esitys *Kronopolitiikka – III muistio ajasta*, joka alkoi 1.3.2010. Sen lähtökohtana oli ajatus maailmasta ilman eläimiä, mutta lisääntyvässä määrin täynnä erilaisia eläinten representaatioita. Päätymätön esitys on yritys lähestyä kestoa ja siihen liittyvien kysymysten merkitystä ajassamme, etenkin vaikeuttamme hahmottaa niitä kestoja, joita toimintamme aiheuttaa tässä monimutkaisessa inhimillisen ja ei-inhimillisen verkostossa, maapallolla. *Kronopolitiikka – III muistio ajasta* on paitsi ajallisesti, myös maantieteellisesti leviävä esitys, joka jakautuu kolmeen päärihmaan. Eräs rihmoista, vaellusesitys sekin, esitettiin maaliskuussa 2010, ja se haarautui taas useampaan paikkaan: Eläinmuseon maanalaisiin, yleisöltä suljettuihin kokoelmiin, Kalevankadun pienteollisuustilaan, jota kutsuin esityksen työhuoneeksi ja jossa eläimiä ja niiden representaatioita lähestyttiin monin eri tavoin, sekä Tähtitorninmäelle observatorioon tähtitieteilijän luo. Kivikon muinaisrannalla on koko ajan käynnissä esityksen tärkein rihma, *Ei-ihmisten esitys*, jossa ihmisen rakentamassa ajatuksellisessa ja institutionaalisessa kehyksessä kasvit, eläimet, kallio ja sää ovat esityksen toimijoita ja osatekijöitä. Samoin se jatkuu aikakapselimaaisena online-esityksenä, sivustona,

joka säilyttää esitystietoja ja sisältää ehdotuksen tehdä esityksiä ei-ihmisten kanssa. Ja vielä eräänä rihmana: eri kaupungeissa esitettyinä (tarkastamattomina) esityksinä nimeltä *Chronopolitics with Dogs and Plants in Stanford / Helsingissä / in Berlin / in Hamburg*.

Näiden esitysten myötä ja kautta aloin kehittää ajatusta lajienvälisestä esityksestä, jossa siirrytään ihmistenvälisyydestä erilajisten olioiden välisyyteen. Esityksen avaaminen ei-ihmisille synnytti sen keskeisen ajatuksen, että tullakseen esiin ja havaituksi ei-inhimillinen toimijuus edellyttää jotain ihmisiltä. Ehdotan tutkimuksessani heikkoa toimijuutta yhtenä uutena esteettis-eettis-poliittisen (ekologian) toimijuuden muotona, jonka tuotantoa lajienvälinen kanssakäyminen ja esitys edellyttää ja kannustaa. *Muistioita ajasta* -esityksissä heikko toimijuus on huomion suuntaamisesta itsestä/ihmistoimijasta toisiin, tässä tapauksessa ei-ihmisiin ja erilaisiin suhteisiimme niiden kanssa. Tärkeimpinä työkaluina tässä oli omien asenteiden säätäminen lisäksi huomion suuntaamisen ja havaitsemisen kanssa työskenteleminen, mutta myös kyky sietää kestoa ja oman tietämättömyyden kohtaaminen. Esityksissä heikko toimijuus ei perustunut ei-ihmisten edustamiseen, vaan toimimiseen samalla tasolla niiden kanssa, ei puheeseen ei-ihmisten puolesta, vaan niiden kanssa. Kehitin ajatusta heikosta toimijuudesta potentiaalisuutena, mahdollisen alueena ja mentaalisen ekologiamme rikkautena, joka riippuu täysin kyvystämme olla tekemättä, lisäämättä, käyttämättä valtaa ja voimaa, kuten kyky nähdä valo merkitsee kykyä olla näkemättä eli nähdä pimeys. Tätä kyvyttömyyttä, impotentiaalisuutta, Agamben pitää ihmisen potentiaalisuuden suuruutena ja vapautena. *Muistioita ajasta – esityksiä ei-ihmisten kanssa ja ei-ihmisille* ovat heikon toimijuuden tuottamia ennen kaikkea siksi, että ne ovat liittymisiä ei-voimaan, epäesityksiä ei-ihmisten kanssa ja ei-ihmisille. Siten ne ovat myös poliittinen ehdotus. Kanssaolemisen, ajan, huomion ja samalla myös aineetoman pääoman ja arvon lahjoittaminen (siitä taistelevien ihmisten sijaan) ei-ihmisille, voiman ja vallan käyttämättä jättäminen, resurssiajattelun ohittaminen ja vastaaminen suorittamisen vaatimukseen – heikon toimijan tavoin – kohteliaasti ”mieluummin ei” ovat hidasta kääntymistä kapitalismin jälkeiseen järjestyksen ja aikaan.

Heikon toimijuuden kautta kehitin ajatusta esityksestä, jossa sekä subjektiviteettiä että esitykseen suhtaudutaan lajienvälisenä kokoontumisena. Kuten alussa totesin, sekä esitykseen että subjektiin (ajatuksen ajattelijaan, teon tekijään) on suhtauduttu itsestään selvästi ihmiskeskeisenä. Eläimiä uransa loppuvaiheessa pohtinut Jacques Derrida esitti filosofiassa uuden ajatuksen, että inhimillinen subjektiviteetti perustuu suhteisiimme toisiin eläimiin, joiden uhraamisen olemme järjestäneet unohduksiin yhteiskunnassamme. Ihmisen lajienvälisen kehittymisen ajatus tukeutuu evoluutioteoriaan ja on esitetty myös ympäristöhistoriassa: me ihmiset olemme lajina miljoonien vuosien aikana muotoutuneet nykyisenkaltaisiksi suhteessa niihin haasteisiin, joita toiset eläimet, kasvit ja muu

ympäristömme ovat meille esittäneet. Tämä vaihdoissa muotoutuminen koskee nähdäkseni kaikkia puolia meissä: aistimista ja huomiota, järkeä, mielikuvitusta, empatian kykyä, tunteita, oikean ja väärän kokemusta, potentiaalisuuden aluetta, kieltä. Käytän tutkimuksessani John Bergerin ajatusta, jonka mukaan viimeisten 200 vuoden aikana se eläinten piiri, jonka keskellä ja katseissa olemme eläneet, on pitkälle kadonnut ja korvautunut eläinten kuvilla. Derridaan ja Harawayhin tukeutuen esitän, että olemme muuttaneet kanssaeläjämme (companion species), joiden kanssa jaoimme ruuan (*cum panis*, leivän kanssa), jotka katsoivat takaisin (*specere*, katsoa takaisin) ja muovasivat meidät, kumppaneista tuotteiksi, kuviksi ja resursseiksi, jotka ovat täysin ihmisen ulkopuolella, ei-ihmistä. Minulle *Kronopolitiikkaa* -esityksen tekeminen synnytti kysymyksen, mitä inhimilliselle subjektiviteetille ja ihmislajille merkitsee, että eläinten katoamisen myötä olemme jatkuvasti kanssakäymisissä eläviksi kokemiemme toimijoiden ja median kanssa, jonka olemme rakentaneet itse, emmekä rauhattomien eläinten ja ympäristönsä elementtejä yhteen kokoavien kasvien kanssa. Jos toimimme yhä enemmän ympäristöissä, jotka olemme itse tehneet, jos aistimme lähes pelkästään materiaaleja ja systeemejä, jotka olemme tuottaneet ja suunnitelleet, ja koemme itserakentamamme ohjelmat elävinä, jos kysymme ja vastaamme itse, mitä tapahtuu inhimilliselle subjektiviteetille, keitä meistä tulee?

Edellisen perusteella väitin, että eläinten katoaminen ja samanaikainen eläinten representaatioiden ja esityskäytäntöjen kasvu muodostavat ennennäkemättömän uhan ihmisten subjektivikaation prosessille. Samoin kasvien raju väheneminen köyhdyttää ihmistä, väitti vastikään Michel Marder. *Kronopolitiikka – III muistio ajasta* -esityksessä ja -esityksellä hahmottelin esiin tätä kysymystä ja tilannetta: jos me ihmiset olemme lajina kehittyneet suhteissamme ei-ihmisiin, jos suhteellisen lyhyen ajan sisällä olemme lakanneet elämässä yhdessä niiden kanssa, pelkinä ”meinä”, luopuen aiemmasta suhteesta kanssaeläjiimme ja alkaneet pitää niitä kyvyttömänä resurssina, ja jos toiset lajit ovat nyt mittavissa määrin katoamassa maapallolta kokonaan vieden mukanaan meille välttämättömät mikrobinsa, tietonsa, taitonsa, erityiset haasteensa ja mahdollisuutensa vastata meille, on täysin ennakoimattomissa, mitä ihmisille ja subjektivikaation prosessille tapahtuu. Tulevaisuuden merenrannan esityksessä Kodin Ykkösen katolla seistessä, Kivikon muinaisrannan kaikuessa mielessä, liki ainoata eläintämme, asvaltilla juoksentelevaa terrieriä, ja horisonttia katsoessa ei voinut välttyä tietyltä surulta. Mitä seuraa, jos kysymme ja vastaamme itse, yhä ihmiskeskeistyvämässä ja ei-ihmisiä epäkunnioittavammassa piirissä? Mitä jos horisontin takaa ei tule enää ketään?

Tieto laajentaa tietämättömyyden aluetta, kysymys ihmisestä vaikeutuu eläin- ja kasvikielisen monimutkaistumisen myötä. Derridan mukaan olemme historiallisessa tilanteessa, ihmiskeskeisen subjektiviteetin reunalla. Esitän, että tästä tilanteesta avautuu lajienvälisen esityksen mahdollisuus. Tarvitsemme alueita ja

tapahtumia, joissa ruumiillinen, affektiivinen lajienvälinen kanssakäyminen on ei vain mahdollista vaan keskiössä, joissa muut voivat asettaa epäilyksenalaiseksi sen, olemmeko niitä, joita kuvittelimme olevamme ja joissa on avoimena se, millaiseksi voimme tulla. Esitän, että lajienvälinen esitys on tällainen sekoittumisen ja liittymisen tapahtuma, joka sekä edellyttää inhimilliseltä subjektiviteetiltä heikkoa toimijuutta että mahdollistaa ja tukee sitä, tehden vaikeaksi ylläpitää käsitystä (inhimillisen) minän erillisyydestä ja yliveraisuudesta. *Muistioita ajasta* -esityksissä ihmisten kanssatoimijoilla ja toiminnan todistajilla on toisenlainen ruumis, varsi, runko ja olemisen tapa, mutta kanssakäyminen ei pohjimmiltaan vaatinut muuta kuin ihmistenkään kanssa: huomion suuntaamista, toisen havaitsemista ja yhteisen ajan jakamista. Aiemmin mainitun kirjallisuuden ja Erazin Kohakin puille puhumisen tietoteoreettista sopivuutta koskevan pohdinnan tuella väitin, että kanssakäymisessä ja keskustelussa ei-ihmisten kanssa on kyse asenteesta, ei kyvystä; siitä, hyväksymmekö ei-ihmisten osallisuuden ja keskustelijuuden mahdolliseksi maailmassamme, ja annammeko sen vaikuttaa poliittiseen päätöksen tekoomme. Jos hyväksymme tämän, lajienvälinen esitys voi yllätyksellistää yksinäisen, keskeiseltä osin kyvyttömän keskustelumme ja rikastaa kokemuksistamme syntyviä uusia näkökulmia ja uutta tietoa – ja siten muuntaa käsitystämme esityksestä, ihmisestä ja harjoittamastamme politiikasta.

Ekokriisien aikakaudella olemme myös länsimäisen etiikan käännekohtassa. Filosofin Hans Jonasin mukaan käänne liittyy suhteeseemme luontoon (tai ei-inhimillisiin toimijoihin), joka on jäänyt pitkälti eettisen ajattelun ulkopuolelle. Kehitin tutkimuksessani ajatusta lajienvälisen esityksen etiikasta, jossa lähtökohtana on tilan ja ajan antaminen inhimillisille ja ei-inhimillisille toisille itsessä/esityksessä/maailmassa, ja Derridan innoittamana aloin nimittää sitä vieraanvaraisuudeksi. *Muistioita ajasta* -esitykset rakennettiin sillä ajatuksella, että esityksissä ja maailmassa olemme vieraita, vieraina miljoonien ei-ihmisten keskellä, ”kotona jonkun toisen paikassa”. Olemme ei-ihmisten vieraanvaraisuuden varassa, sillä viime kädessä he muodostavat elämämme edellytyksen, mutta muuttuneiden voimasuhteiden takia olemme oikossessamme (kodissa/maailmassa) isäntinä vastuussa vieraistamme, joiden elämä riippuu nykyään ihmisistä. Esitän vieraanvaraisuuden välttämättömänä asenteena (lajienväliselle) esitykselle(ni), sillä vieraanvaraisuus perustuu elämämme edellytyksenä olevaan velkaamme ei-inhimillisille toimijoillemme, ja se perustaa etiikan suhteessa toisiin toimijoihin totalitarismin ja resurssismin selkeänä vastakohtana. Derridan mukaan ehdoton vieraanvaraisuus edellyttää, että ”avaan kotini [...] ja että annan tilaa heille, että annan heidän saapua ja ottaa paikan siinä paikassa jonka tarjoan heille”. Esitykset ovat mahdollisuus aistia näitä saapumisia, havaita ja elää liitoksia, jotka ovat olleet olemassa koko ajan, itsestään selviin toimijoihin, jotka ympäröivät meitä ja läpäisevät meidät koko ajan. Ei-ihmiset eivät kaipaa ihmisten tekemiä esityksiä, mutta esitykset voivat toimia vieraanvaraisuuden eleinä, joiden kautta meidän on mahdollista

avautua keskustelulle ja sille epävarmuudelle, joka kanssaeläjien kanssa on kohdattava. Ehkä niitä voisi nimittää myös demokratian tapahtumiksi. Jonasin mukaan tietämättömyyden tunnustaminen täydentää tietämisen velvollisuutta ja on siten osa etiikkaa. Tarvitsemme kaiken tietomme ja kykymme ennakoidaksemme tulevaisuutta, mutta emme silti pysty siihen. Tästä alkaa se keskustelu, jota kutsun radikaaliksi, hienovaraiseksi keskusteluksi, ja jota tutkimuksessani pyrin asettamaan ja käymään.

Tässä kohtaa otan vielä esiin esitysten ajallisen ulottuvuuden ja esityksen kromopolitiikkana. Halusin tutkia, kuinka laajentaa esityksen/ihmisen aikaperspektiiviä ja keston kokemusta etenkin ei-inhimillisten kestojen kautta. Niinpä olen pyrkinyt kolmen esityksen mittakaavassa lomittamaan esityksen kokemuksellisiin, inhimillisiin aikoihin eläinten ja kasvien aikoja, auringon ja muiden tähtien aikoja, oman kuolemani ja sukupolvien ketjun – ja avaamaan näistä yhteyksiä ja kysymyksiä historialliseen, ilmastolliseen ja evolutiiviseen aikaan. Seitsemän vuotta sitten alkanut ajallisesti auki oleva, ihmisiän ylittävä *Ei-ihmisten esitys* kääntää katseen tuleviin ihmisiin ja ei-ihmisiin. Esitys perustuu silleen jättämiselle. Oliot ympäristöineen jätetään ulos, aikaan, säihin, muille toimijoille ja voimille irti ihmisestä sen haltijoina tai aktiivisina tekijöinä. *Ei-ihmisten esityksessä* ihmisen osuus on esitystapahtuman kehityksen rakentaminen ja ylläpitäminen, mutta Kivikon ulkoilualueella esityksen keskeisiä tekijöitä ovat paikan muodostavat ei-ihmiset, jotka ovat hetki hetkeltä olemassa ja toimimassa, vaikuttamassa toisiinsa, tarvitsematta ihmistä ja esitystä mihinkään muuhun kuin elinehtojen(sa) säilyttämiseen. Kirjoitin kalliioon sanat: ”Do rocks, lichen, ants and clouds perform? How long?”. Myöhemmin pohdin, onko tämä ainoa esitysmuoto ja ainoa esityksen aika, jonka koen tässä uusliberalistisessa ympäristössä voivani (de)kompositioida.

Muistioita ajasta -esitykset rakentuivat heikolle toiminnalle, joka kykenemättömyyden kyknä ja tekemättä jättämisenä on tilan antamista toisille. Itsestä voi tulla väylä toiseen, toisiin. Kuolevaisuus vähentää itsevarmuutta ja saa liikkumaan tunnustelevammin, eivätkä erimuotoiset ruumiit ja varret kuin omamme enää peilaa meitä samoin kuin omamme kaltaiset. Voimme loukkaantua noista toisenlaisista heijastuksista, vähätellä niitä tai havaita, ajatella ja kokea itsemme uudelleen, jonakin, joka kenties tapahtuu osittain määreiden ”ei vielä ihminen” ja ”ei enää ihminen” välissä.

Pohdin kirjallisen osioni lopussa, voiko esitys olla, ja miten, vastuussa tulevaisuudesta. Posthumanistinen tutkimuskysymykseni on johtanut pre-esitykselliseen näkemykseen ja toimintaan. Esitysten tekeminen on tutkimuksen myötä muuttunut yhä enemmän olosuhteiden rakentamiseksi ja turvaamiseksi mahdollisuuksille ja kykenemättömyydelle. Tätä työtä kutsun esityksen politiikaksi, joka osallistuu heikoista ja ei-inhimillisistä toimijoista koostuvan uuden poliiksen ja demokratian ennakkoehtojen jatkuvaan uudelleenrakentamiseen – alkaen muutoksista tavassa nähdä maailma. Minulle tämän työn ensimmäinen ennakkoehto on

luottamus maailmaan. Kun se on vaikeaa, kiitän Gilles Deleuzea lauseesta ”maailmaan luottaminen on myös tapahtumien synnyttämistä, vaikka pienienkin, tapahtumien, jotka pakenevat kontrollia”.

16.3.2018

RUUKKU - Studies in Artistic Research. Julkaisija: Taideyliopisto, Aalto-yliopisto, Lapin Yliopisto. www.ruukku.journal.fi

Tämä puheenvuoro julkaistiin alun perin verkkosivumuotoisena. Tämä PDF on luotu vuonna 2026, ja siinä on alkuperäisestä poikkeava ulkoasu.

Tekijänoikeus ja lisenssi: Tekijänoikeus pysyy tekijällä. Julkaisija soveltaa numerosta 15 eteenpäin Creative Commons -lisenssilauseketta: Kaikki tämän kausijulkaisun sisältö, pois-sulkien yksittäiset logot, kuvat, ääni- ja videotiedostot ja muut taiteelliset tuotannot on lisen-soitu Creative Commons Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0 Kansainvälinen -lisenssin alle.